

УДК 343.985

Д. О. Максимус,

О. О. Юхно

**ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ОРГАНАМИ ВНУТРІШНІХ
СПРАВ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
ПРИ ПРОВЕДЕННІ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ**

Проаналізовано можливі завдання у сфері використання працівниками органів внутрішніх справ сучасних інформаційних технологій під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Розглянуто питання розвитку та доцільності використання інформаційних технологій у правоохоронній діяльності, основні напрями удосконалення та розширення переліку завдань, які доцільно вирішувати шляхом використання інформаційних технологій.

Ключові слова: негласні слідчі (розшукові) дії, сучасні інформаційні технології, оперативно-розшукова діяльність, нормативно-правові акти, використання, запровадження у практичну діяльність, обробка інформації, апаратні засоби.

Згідно з визначенням, приведеним у ч. 1 ст. 246 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) [1, с. 327], негласні слідчі (розшукові) дії (далі – НСРД) – це різновид слідчих

(розшукових) дій, відомості про факт і методи проведення яких не піддаються розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК України. Згідно з ч. 2 ст. 246 КПК України [1, с. 327], НСРД проводяться у випадках, коли відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб. НСРД, передбачені ст. 269–270, 271, 272 КПК України, а також ті, рішення про проведення яких приймає слідчий суддя, проводяться виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів.

На нашу думку, закріплення в КПК України визначення, підстав проведення та механізму реалізації НСРД є стадією подальшого розвитку нормативної бази, що регулює та регламентує здійснення оперативно-розшукової діяльності (далі – ОРД). В Україні ОРД раніше регулювалась лише відомчими нормативно-правовими актами, що було обумовлено негласним характером її проведення. Ситуація змінилася з ухваленням у 1992 р. Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [2]. У цьому Законі вперше на законодавчому рівні було визначено поняття і завдання оперативно-розшукової діяльності, її суб'єктів, підстави для її проведення, принципи, на яких вона базується, та багато інших важливих положень. Але, незважаючи на значну кількість змін, які вносились до цього Закону, застосування його положення не вирішило всіх правових проблем і підстав оперативно-розшукової діяльності, що й обумовило закріплення в КПК України визначення, підстав проведення та механізму реалізації НСРД.

Для визначення завдань щодо використання сучасних інформаційних технологій під час проведення НСРД, нами було проаналізовано роботи В. С. Гуславського, Ю. А. Задорожного і Б. Г. Розовського [3, с. 38–52], М. А. Тюркіна [4, с. 1–5], Д. М. Цехана [5, с. 66–131] та ін.

Перш за все необхідно взяти до уваги, що у будь-який історичний період поява тих чи інших інформаційних технологій використовувалася для удосконалення та оптимізації тих або інших негласних слідчих чи розшукових дій. І сьогодні одним із головних завдань використання сучасних інформаційних технологій є удосконалення та оптимізація пошуку, збирання, фіксації та використання доказів і оперативно значущої інформації під час проведення НСРД.

Доцільно буде навести приклад технологій обробки інформації, які існували в нашій країні ще 20–30 років тому. Ці технології мали як інтелектуальне забезпечення, так і своє матеріальне «ядро» у вигляді апаратних засобів (перфокарти, копівки, друкарські машинки та інші фізичні засоби). Також вони мали свого роду програмне забезпечення у вигляді інструкцій з експлуатації та інших відповідних правил і стандартів, що дозволяли правильно та ефективно

використовувати апаратні засоби. Також необхідно зазначити, що кожна інформаційна технологія має свою інфраструктуру, яка складається з різноманітних виробництв, установ і стандартів. До стандартів раніше відносились стандарти з набору текстів, правила їх зберігання та низка інших нормативно-організаційних елементів. До виробництв відносились заводи з виробництва паперу, чорнил, стрічок для друкарських машинок та інших канцелярських засобів. А до установ на той час відносились курси підготовки працівників для роботи із сучасними канцелярськими виробами та курси підготовки друкарок.

Однак, із часом ефективний розвиток суспільства стає або неможливим, або занадто трудомістким та нераціональним без створення принципово нових технічних засобів і відповідних їм технологій. Як приклад можна згадати про використання раніше для копіювання документів пристрою «Ель», порівнюючи з використанням ксероксів у наш час. Під час використання пристрою «Ель» спочатку необхідно було закріпити документ на спеціальній підложці, потім закріпити фотоапарат, зробити фотознімок, проявити плівку, надрукувати знімок, просушити його, і тільки потім – використовувати. Зробити ж копію необхідного документа на ксероксі значно простіше та у сотні разів швидше, що у свою чергу прискорює пошук необхідної інформації та її використання.

Таким чином, постійне збільшення кількості інформації та зростання її ролі для прийняття рішень, необхідність забезпечення постійної можливості дистанційної роботи з цією інформацією, зберігання великої кількості такої інформації у режимі швидкого доступу до неї, а також велика кількість інших чинників спочатку призвели до зміни інтелектуального забезпечення інформаційних технологій, що виразилося у постановці нових цілей і завдань, що врешті вимагало пошуку інновацій для вирішення нових проблем. Таким чином були підтверджені слова академіка В. М. Глушкова, який наголошував, що немає жодної сфери людської діяльності, де б ми не мали справу з перетворенням інформації [6, с. 7].

Як видно із сьогодення нашої дійсності, одним з таких рішень стало розроблення та масове впровадження у суспільне життя електронно-обчислювальних машин, зокрема у формі персональних комп'ютерів, які по своїй суті стали новим апаратним забезпеченням для створення, відтворення і зберігання різних видів інформації. Крім того, впровадження ЕОМ потягнуло за собою і відповідні зміни програмного забезпечення, що використовувалось до появи ЕОМ. Таким чином, відбулась не часткова, а повна трансформація ядра інформаційних технологій, а самі ці технології піднялися на якісно вищий щабель свого розвитку.

Для більш повного та глибокого розуміння того, що завдання якомога більш повного використання сучасних інформаційних

технологій під час проведення НСРД по суті є незмінним з плином часу, і що змінюється лише апаратне, програмне та інтелектуальне забезпечення, яке використовується, або яке доцільно використовувати в даний момент часу для досягнення поставлених завдань, слухним буде застосувати концепцію Мілана Желени (Росія) [7, с. 81]. У своїй концепції Мілан Желени дотримується інструментального підходу до технології і зазначає, що вона за своєю сутністю є інструментом досягнення поставлених цілей та отримання необхідних результатів. Крім того, у своїй роботі дослідник зазначає, що будь-яку технологію можна розділити на декілька складових частин, що дозволить зрозуміти її структуру. До таких частин Мілан Желени відносить: 1) апаратне забезпечення: тобто фізична структура чи логічна схема, установка чи обладнання, що складається з механізмів і приладів; 2) програмне забезпечення: тобто набір правил, принципів та алгоритмів, які необхідні, щоб можна було використовувати апаратне забезпечення (програми, угоди, стандарти) для виконання поставлених завдань; 3) інтелектуальне забезпечення: тобто мета, причина, обґрунтування розробки та впровадження апаратного і програмного забезпечення у певний спосіб.

Означені Міланом Желени компоненти пов'язані між собою за принципом спільних детермінант і взаємних зв'язків і становлять ядро будь-якої технології, тобто не залежать від конкретного проміжку часу, технології якого розглядається у тому чи іншому випадку.

Крім того, як зазначає Мілан Желени, мережа підтримки, яка містить у собі організаційні, адміністративні, фізичні та культурні структури – зміст і правила роботи, культурні та організаційні моделі поведінки, стилі, стандарти і критерії – є ще одним важливим аспектом будь-якої технології. Отже, дослідник визначає таку складову технології, як її інфраструктура, тобто комплекс взаємопов'язаних обслуговуючих структур або об'єктів, які складають чи забезпечують роботу самої системи в цілому.

Також необхідно звернути увагу на таку особливість сучасних інформаційних технологій, як швидке моральне старіння їх продуктів, щодо яких ще у 1967 році Д. Белл зазначав, що середній час від початкового відкриття до технічної новації та визнання їх економічних можливостей постійно зменшується. Так, за його дослідженнями – це посередньо 30 років у період між 1880 і 1919 роками, близько 16 років – у добу від 1919 до 1945 року і тільки 9 років – у відтинок часу від 1945 до 1967 року. Слушною з цього приводу є думка О. А. Жукової, яка зазначає, що для сучасних інформаційних технологій характерним є ще більш значне скорочення часового проміжку від наукового відкриття (стадії технологічного знання) до створення масового продукту (стадії технологічного процесу) і реалізації його на ринку (стадії реплікації) [8, с. 28–39].

Мережа Інтернет та інші телекомунікаційні технології є джерелом таких обсягів інформації, які важко навіть просто охопити уявою. На нашу думку, одним із головних завдань будь-якої країни світу має бути створення таких умов для її населення, за яких інформація, яка потенційно несе в собі негативний вплив, на суспільні цінності та інтереси була би просто недоступною. До таких видів інформації можна віднести порнографію; матеріали, які закликають до насильства чи дій ксенофобського та расистського характеру; спеціалізовану воєнну та секретну літературу.

Погоджуючись із російськими дослідниками О. А. Городовим [9, с. 17–18], Г. Р. Громовим [10, с. 22] та А. С. Голубковим [11], серед характерних особливостей інформаційних технологій, що мають стратегічне значення для розвитку суспільства в цілому, вважаємо за доцільне виділити наступні вісім найбільш важливих:

1. Інформаційні технології дозволяють оптимізувати і у багатьох випадках автоматизувати інформаційні процеси, які останніми роками займають усе більш вагоме місце в життєдіяльності людського суспільства. Загальновідомо, що розвиток цивілізації відбувається у напрямі становлення інформаційного суспільства, в якому об'єктами і результатами праці більшості зайнятого населення стають вже не матеріальні цінності, а, головним чином, інформація і наукові знання. Нині в більшості розвинених країн значна частина зайнятого населення в тій чи іншій мірі пов'язана з процесами підготовки, зберігання, обробки і передачі інформації, тому вимушена освоювати і практично використовувати відповідні цим процесам інформаційні технології.

2. Інформаційні технології дозволяють активізувати і ефективно використовувати інформаційні ресурси суспільства, які сьогодні є найбільш важливим стратегічним чинником його розвитку. Досвід свідчить, що активізація, поширення і ефективне використання інформаційних ресурсів (наукових знань, відкриттів, винаходів, технологій, передового досвіду) дозволяють отримати істотну економію інших видів ресурсів: сировини, енергії, корисних копалин, матеріалів і устаткування, людських ресурсів, соціального часу.

3. Інформаційні процеси є важливими елементами інших складніших виробничих або ж соціальних процесів. Тому дуже часто і інформаційні технології виступають компонентами відповідних виробничих або соціальних технологій. При цьому вони, як правило, реалізують найбільш важливі, «інтелектуальні» функції цих технологій. Характерними прикладами є системи автоматизованого проектування промислових виробів, гнучкі автоматизовані і роботизовані виробництва, автоматизовані системи управління технологічними процесами і т. п.

4. Інформаційні технології займають сьогодні центральне місце у процесах інтелектуалізації суспільства, розвитку його системи

освіти і культури. Практично в усіх розвинених і в багатьох країнах, що розвиваються, комп'ютерна і телевізійна техніка, навчальні програми на оптичних дисках і мультимедіа-технології стають звичними атрибутами не лише вищих навчальних закладів, але й звичайних шкіл системи початкової та середньої освіти. Використання навчальних інформаційних технологій виявилось дуже ефективним методом і для систем самоосвіти, продовженого навчання, а також для систем підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів.

5. Інформаційні технології відіграють нині ключову роль також і в процесах отримання і накопичення нових знань. При цьому на зміну традиційним методам інформаційної підтримки наукових досліджень шляхом накопичення, класифікації та поширення науково-технічної інформації приходять нові методи, засновані на використанні можливостей інформаційної підтримки фундаментальної та прикладної науки, що знову відкриваються завдяки сучасним інформаційним технологіям.

6. Інформаційні технології сьогодні відіграють вибрану важливу роль у забезпеченні інформаційної взаємодії між людьми, а також у системах підготовки і поширення масової інформації. На додаток до тих засобів зв'язку (телефон, телеграф, радіо і телебачення), що стали вже традиційними, в соціальній сфері усе більш широко використовуються системи електронних телекомунікацій, електронна пошта, факсимільна передача інформації та інші види зв'язку. Ці засоби швидко асимілюються культурою сучасного суспільства, оскільки вони не лише створюють великі зручності, але й знімають чимало виробничих, соціальних і побутових проблем, що викликаються процесами, і інтеграції світового суспільства, розширенням внутрішніх і міжнародних економічних і культурних зв'язків, міграцією населення і його усе більш динамічним переміщенням по планеті.

7. Принципово важливе для сучасного етапу розвитку суспільства значення розвитку інформаційних технологій полягає в тому, що їх використання може істотно вплинути на вирішення глобальних проблем людства і, передусім, проблем, пов'язаних з необхідністю подолання глобальної кризи цивілізації. Адже саме методи інформаційного моделювання глобальних процесів, особливо у поєднанні з методами космічного інформаційного моніторингу, можуть забезпечити вже сьогодні можливість прогнозування багатьох кризових ситуацій у регіонах підвищеної соціальної та політичної напруженості, а також у районах екологічного лиха, в місцях природних катастроф і великих технологічних аварій, що становлять підвищену небезпеку для суспільств.

8. Сучасні методи отримання і накопичення знань базуються на теорії штучного інтелекту, методах інформаційного моделювання, когнітивної комп'ютерної графіки, що дозволяють знайти вдалі

рішення завдань, які інакше погано формалізуються, а також завдань з неповною інформацією і нечіткими початковими даними.

На думку інших російських дослідників О. А. Румянцевой та В. В. Слюсаря [12, с. 15], інформаційні технології мають певні відмітні риси, знання і використання яких є надзвичайно важливим для життя та розвитку суспільства. Згідно з їхньою думкою, ці риси: 1) дозволяють активізувати та ефективно використовувати інформаційні ресурси суспільства, які сьогодні є найважливішим стратегічним чинником його розвитку; 2) дозволяють оптимізувати та автоматизувати інформаційні процеси, які займають дедалі важливіше місце у житті суспільства; 3) інформаційні процеси – це важливий невід’ємний елемент складних виробничих та соціальних змін, інформаційні технології часто виступають компонентами відповідних виробничих чи соціальних технологій, при цьому вони включають, як правило, найбільш важливі, «інтелектуальні» функції цих технологій; 4) інформаційні технології є вкрай важливими для забезпечення інформаційної взаємодії між людьми, а також у системах підготовки і розповсюдження масової інформації; 5) інформаційні технології відіграють головну роль у процесі накопичення та отримання нових знань.

Проаналізувавши викладений матеріал, а також виходячи з того, що «ядро» більшості сучасних інформаційних технологій складає обчислювальна техніка, мікроелектроніка та мережеві технології (такі як мережа Інтернет, протокол передачі даних FTP та ін.), ми дійшли висновку про те, що до основних завдань використання сучасних інформаційних технологій під час проведення НСРД слід віднести [13]: 1) удосконалення та реорганізацію нормативно-правової бази, яка регламентує створення та використання інформаційних систем та підсистем; 2) покращення методів навчання, підготовки та перепідготовки особового складу спеціалізованих оперативних підрозділів у сфері використання сучасних інформаційних технологій; 3) створення єдиного інформаційного простору МВС України та організації динамічної взаємодії із зарубіжними інформаційними системами; 4) оптимізацію та вдосконалення стратегії і тактики проведення НСРД за рахунок впровадження новітніх досягнень науки і техніки; 5) на етапі розробки стратегії й тактики проведення конкретних НСРД, використання сучасних інформаційних технологій повинно надавати можливість отримувати якомога більше первинної інформації; 6) використання сучасних інформаційних технологій повинно зменшувати час, необхідний для пошуку інформації, яка становить оперативний інтерес для працівника органів внутрішніх справ, на якого покладено обов’язок щодо проведення НСРД; 7) покращення первинної перевірки та якості відбору суб’єктів конфіденційної співпраці, тобто під час здійснення агентурної роботи; 8) розширення та вдосконалення

арсеналу оперативної техніки як спеціалізованим програмним забезпеченням (в тому числі оснащення підрозділів ліцензійним програмним забезпеченням), так і технічними пристроями та приладами; 9) стимулювання активного формування та використання інформаційних ресурсів; 10) поєднання принципів швидкості та зручності доступу до інформаційних ресурсів з принципом повного захисту від несанкціонованого доступу.

Список використаних джерел: 1. Кримінальний кодекс України. Кримінальний процесуальний кодекс України. – К. : Юрінком Інтер, 2012. – 608 с. 2. Про оперативно-розшукову діяльність : закон України від 18.01.2006 № 2135-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>. – Редакція від 02.12.2012. 3. Гуславский В. С. Информационно-аналитическое обеспечение раскрытия и расследования преступлений : монография / В. С. Гуславский, Ю. А. Задорожний, Б. Г. Розовский. – Луганск : Изд-во «Элтон-2», 2008. – 136 с. 4. Тюркин М. Л. Перспективы внедрения современных ИТ-технологий в служебную деятельность органов внутренних дел / М. Л. Тюркин // Вестник Воронежского института МВД России. – 2011. – Вып. 4. – С. 4–8. 5. Цехан Д. М. Використання високих інформаційних технологій в оперативно – розшуковій діяльності органів внутрішніх справ : монографія / Д. М. Цехан ; Одес. держ. ун-т внутр. справ. – О. : Юрид. л-ра, 2011. – 214 с. 6. Глушков В. М. Основы бумажной информатики / В. М. Глушков. – 2-е изд., испр. – М. : Наука, 1987. – 552 с. 7. Желены М. Управление высокими технологиями / М. Желены // Информационные технологии в бизнесе : энциклопедия / под ред. М. Желены. – СПб. : Питер, 2002. – С. 81–89. – (Серия «Бизнес-класс»). 8. Жукова Е. А. Hi-Tech: феномен, функции, формы / Е. А. Жукова ; [под ред. И. В. Мелик-Гайказян] ; Федерал. агентство по образованию, Гос. образоват. учреждение высш. профессионал. образования «Томский гос. пед. ун-т». – Томск, 2007. – 376 с. – (Серия «Системы и модели: границы интерпретаций»). 9. Городов О. А. Основы информационного права России : учеб. пособие / О. А. Городов ; Ассоц. юрид. центр ; С.-Петерб. гос. ун-т, Юрид. фак. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2003. – 305 с. – (Учебники и учебные пособия). 10. Громов Г. Р. Очерки информационной технологии / Г. Р. Громов. – М. : ИнфоАрт, 1993. – 336 с. 11. Голубков А. Концепция формирования и развития единого информационного пространства России и соответствующих информационных ресурсов / А. Голубков // Вестник Российского общества информатики и вычислительной техники. – 1995. – № 4. – С. 33–58. 12. Румянцева Е. Л. Информационные технологии : учеб. пособие / Е. Л. Румянцева, В. В. Слюсарь ; [под ред. Л. Г. Гагариной]. – М. : Форум ; Инфра-М, 2007. – 256 с. 13. Борозенний І. О. Особливості використання мережі Інтернет та автоматизованих інформаційно-пошукових систем для забезпечення проведення негласних слідчих (розшукових) дій / І. О. Борозенний, О. О. Юхно // Право і Безпека. – 2012. – № 4 (46). – С. 126–129.

Надійшла до редколегії 20.07.2013

Максимус Д. А., Юхно А. А. Отдельные аспекты использования органами внутренних дел современных информационных технологий при проведении негласных следственных (розыскных) действий

Проанализированы отдельные аспекты использования работниками органов внутренних дел современных информационных технологий при проведении негласных следственных (розыскных) действий. Рассмотрены вопросы развития и целесообразности использования информационных технологий в правоохранительной деятельности, основные направления усовершенствования и расширения перечня задач, которые целесообразно решать путем использования информационных технологий.

Ключевые слова: негласные следственные (розыскные) действия, современные информационные технологии, оперативно-розыскная деятельность, нормативно правовые акты, использование, внедрение, в практическую деятельность, обработка информации, аппаратные средства.

Maksimus D. O., Yukhno O. O. Some Aspects of Modern Informational Technologies' Usage by Police Officers while Conducting Secret Investigative (Search) Actions

Some aspects of modern informational technologies' usage by police officers while conducting secret investigative (search) actions are analyzed. Issues about the development and reasonability of informational technologies' usage in law enforcement activity are observed. The main courses of improvement and extension of the list of issues, which can be solved by informational technologies' usage, are observed. The authors determined that the modern informational technologies are the system of techniques and methods of receiving, handling and using information that is realized on the basis of an algorithm that was defined for every specific case in advance, with the help of tools and facilities, which are relevant and actual to specific historical period. The meaning of «Modern IT» term is necessary to understand the place and sense of such technical tools as: electronics, microelectronics, GPS systems, computers, computers and telecommunications network, link protocols and internal enterprise networks of establishments and organizations in the modern law enforcement activity. The result of the research is the list of organizational and technical issues, which are necessary to be taken into account while secret investigative (search) actions conduction. Issues about: modern IT facilities' possibilities, providing the Ministry of Internal Affairs employees with technical tools, development perspectives of the conception of modern informational technologies' usage in criminal procedure are stated. Special attention is paid to the methods of development and improvement of the whole practice of the modern informational technologies' usage while conducting secret investigative (search) actions in Ukraine are researched.

Keywords: secret investigative (search) actions, modern IT, investigative and search activity, legal acts, usage, to implement in practice, handling of information, hardware.

